

s262(19)

1b | 0-1b |

7/22
Lenyalo

Marriage

K32/22

b,

15 1/2

B. Mogorosi

1/16

1.

Batlhaping ba re: motho a seka a nyala ngoana rangoanagoe gonne e le kgantsadie. Gape ba re monna a se ke a nyala ngoana oa mangoanagoe kgotsa mamogolagoe kgotsa motlogoloe. Gape ha monna a le bobodu kgotsa a le seelele ga a dumeleloe mo motsing gore ba ka nyala gonne gotoe ga a kake a otlala mosadi. Mosadi ha a le bobodu kgotsa kgotsa a rotela mo diphateng ga a nyaloe ka gotoe o boatla. 'Me ba re bathlolagadi ba seke ba nyalana ha selemo se tsena gonne ba tlaa senya pula. Selo se ba sa se batleng ke gore leha go ntse jang ngoana oa bone a seka a nyaloa ke Letebele, Lezulu, Moroa. Ba re monna a seke a nyala moaadi eo o motonna mo go ena. Gatoe ha monna a nyala ntsalae o tlaa tsala digole. Ba ga motlhoare ba re monna a nyale ngoana malomaagoe kgomo di boele sakeng. Ha mosadi a nyetsoe ke kgosi 'me a sa bone ngoana oa mosimane, o ntsha dikgomo 'me a nyala mosadi gore a tle go mo tsalela ngoana oa mosimane, 'me a re ke ngoana oa gagoe oa mosimane gase oa ga umagoe. Motho oa lekgotla je le rategang ke ena eo o ratoang thata gore o ka nyaloa kgotsa a nyaleloa. Ha moroetsana a tsetsoe ke ke batho ba losika ja balala ga a kake a nyaloa ke ba losika ja bogosi. Le gone monna oa losika ja balala ga a kake a nyala mosadi oa losika ja magosi. Go nyaloa moroetsana eo senatla, 'me ba ga bone go itsioe gore ba ga bone ba siame, ke gone go ka batleloang mosimane mosadi gone. Gongoe go tle gotoe a motho a nyale oa tshaba e sele gore losika le kopane. Gape ba re a bana

2.

ba patlha ba nyalane gore bana ba bone ba seka ba timlana. Patlo ea mosadi e buioa ke rra mosimane le batho ba bo rragoe eleng bo rangoanagoe, ramogoloagoe, malomagoe le bo umagoe. Batho ba bogologolo ba ne ba batlela mosimane mosadi ha godile. Gongoe a bselele a sale monyenyanane, 'me mosimane le ena a sale monyenyanane. Go no go sena ngoana eo o tla inyadisang mosadi eo o sa ratoeng ke batsadi ba gagoe. 'Me go no go sa kopioe eepe mo banneng gore ba bue ha ba sa rate kgotsa ha ba ratana. Mosimane o na a nyala mosadi eo o mmatletsoeng ke bagolo joa gagoe 'me ba bue le ba ga bone mosetsana gore ba batla gore moroa ke a nyale moroadio, 'me ba

MMM

/dumalane.....

dumalane. 'Me go no go sa tlaoloe gore go batloe mosadi eo o
 itseng monna eo kgotsa ba tllile ba kopana. Leha ba sa itsane ga
 go dire sepe hela. E, gongoe ba ne ba nyadisangoa ba itsane gongoe
 ba sa itsane. 'Me go teoe mosimane gotoe tsamaea o ee go foreia
 koa go ring, re go batletse mosadi gone, 'me a tsamae a ee go
 pepetsha gone, 'me moroetsana a mo amogele sentle gonne a utloa
 bataadi ba gagoe. Ba ba tshimololang morero ke ba ora mosimane.
 Go tlo go rongoe rangoanagoe kgotsa motho hela eo o ka rongoang.
 'Me a e go bula mahoko. Motho eo o rumiloeng ha a hitlha koa ga
 o ra mosetsana o hitlha a re: ke rumiloe ke ba ora semengmeng
 gore ke tle go ba batlela aega metsi ba se bonye mo ga nyena. 'Me
 ga gona motho eo o emeng ka ntlha tsotlhe. 'Me ha ba ra mosimane
 ba aena go bolela, ba ora mosetsana ba re: Ga re se bone rona,
 'me ha lo se bona nyena ga re itse. 'Me tsamaea o ee go bolelela
 3. ba ba go romileng gore ba tle re utloe gore ba reng. 'Me ba ra
 mosimane ba tle go buioe mahoko. Jaanong ha ba aena ba dumalana,
 ba ra mosetsana ba bolele palo ea dikgomo e ba e batlang. Ha ba
 ba dumalana, ba ra mosimane ba ntsha nku ea mokoetele. Mokoetele ke
 nku ea tona kgolo. 'Me e isioe koa ga ra moaetsana. Go tlo go
 ntshioe bogadi joa dikgomo tse di mashome a mabedi kgotsa leshome
 le le metso e metlhano. E, leha dikgomo di aa tsoa tsotlhe, go oa
 tlo go nyaloe hela 'me tse di setseng di tsoe morago ga nyalo. 'Me
 leha gontse jalo gase gore go tlo go nyaloe ka bonako. Gongoe go
 tlo go hete dinyaga tse pedi go ise go nyaloe. 'Me go adimioe
 ngoetsi gore go tle go bona gore a e siame, a e na le maitseo
 kgotsa a e senatla. 'Me ba e se na maitseo, ga e tlhole e ratoa,
 'me dikgomo tse di nthitsoeng di busioe. Molao ke gore ha a ntshioe
 go boleloe gotoe: ga re itae gore lo tla dirang ka ena gonne o
 bobodu rona o re tlhotse. 'Me le ha ba ba mo nyalang ba ka bona
 a le jalo, ga ba kake ba mmusa le ha a le bobodu gonne ba boleletse
 E re le ha go buioa ka ga dikgomo tsa bogadi, ga go buioe sepe le
 mosetsana. Go na le batho ba ba tle ba nyadise monna ngoana oa
 malomagoe. 'Me le ha a gana ga go thusi sepe gonne se se builoeng
 ke bo rragoe, o tshoanetse go se dira. Mosadi oa kgosi oa ntlha o
 batloa ke bo rragoe le mmagoe. 'Me a mo nyale ka dikgomo tse di

MMM

/tlaa batloang.....

4. tlaa batloang ke ba bogogadi. Le gale bogadi joa kgosi ga bo ntshioe ka moo go badiloeng palo ea dikgomo ka gone. Bogadi joa mosadi oa ntlha oa kgosi go ntshioa dikgomo tse mashome a mararo kgotsa a mane. Ke gore ha e le mosadi eo motonna oa ntlha. Mosadi oa bobedi o ea go batloa ke ba ga bone kgosi, 'me ba na le mosadi eo motonna. Le ha go katoe o batloa ke mosadi eo motonna, 'me a re ke batla motho eo o tla nthuaang go ga metsi ke lapile nna, ke k batla sega metsi se se tlaa nthusang. 'Me jaanong ha ba sena go umatla go ntshioe nku ea mokoele jaaka e tle e ntshidioe motho le ha e se kgosi. Mokoele ga o batlio e ke ba ra mosetsana, mme o ntshioa hela ke ba ra mosimane gonne e le molao oa Betsaana. 'Me ba ra mosetsana bone ba ntshe seroala aa bojaloa. Jaanong go ntshioe dikgomo tsa bogadi di isioe koa ga ra mosetaana, 'me go isioe mosadi koa motsing oa gagoe. Ha mokoele o sa tsoe ke go tlole molao, 'me ga go kake ga ntshioa mosadi. Mokoele oa kgosi ga o ntshioe gangoe hela o ntshioa ga ntsi ntsi hela. Monna ga a kake a nyala basadi ba le babedi ka nako e le nngoe hela, o ka mpa a hetisa dingoaga di le pedi pele ea nna gone o ka nyalang oa bobedi. Manyalo a, a na a sa nyale mokerekeng kgotsa mo thutong a ne a nyala hela ka dikgomo tsa bogadi 'me go bo go hedile. Ha motho a nyetse 'me ea re morago a nyala ntsalae, eo o nyetsoeng pele e ntse e le ena eo motonna. Ha monna a ka nyala mosadi 'me a leeditse eo mongoe e le gore o sale mmotlang, motlhang o mo nyalang ke gone o tlaa hetang a nna mosadi eo motonna gonne a
5. nyetsoe pele. Ha monna a nyala mosadi eo monyenyanane, ba tle ba tsamaelane ba tlholane. Basadi ba lehuha ba tshoanetse go utloana le go itse gore eo mogolo le eo motlana ke ohe. Le gone eo motonna a seke a kgarametsa ba banyenyane. Ha eo mogolo a bitsa eo monyenyanane a re: molodikane. 'Me le ha gole jalo, ga se gore baa ratana. Ga ba tsholalane dijo ibile ga ba elatsalane botshelo. Ka gonne ha monna a ile go robala ka tlung ea eo mongoe, eo o robetseng a le esi ga a lale a robetse motlhang oo. Ibile o tlaa lala a ntse a ile go ema ha kgorong ea ntlo ea eoo a ba raditse se ba se buang. Mosadi eo motonna o apara dikobo tse di ntle.

MMM

/'Me eo.....

'Me eo monyenyane o apara dikobo tsa dinku 'me roala maseka a meletsa le digaga gore o itsege ha a nyetsoe. Basadi ba otlha moriri 'me ba o tlotsa ka sebilo gore o phatsime. Basadi ba lehuha bane ba tsamaea 'mogo ha ba ea dihangtlhatlheng le ha e le diharangtlhatlha, 'me ba tsamaea le monna a ntse a ba kgapha mo go omaneng le go gagautlhalana, 'me ba ntse ba letleletsoe go tsamaea le basadi ba bangoe. Basadi ba ba ntse ba itshoere sesadi mobapi le batho ba bantsha, empa eo monyenyane ena ga a itshoere setho gonne a re o nyetsoe mophato oa ga rragoe. Gongoe go tlo batlloe mosadi, 'me a seke a nyaloe ka bona ha a na le mokgoa o o sa o rateng, gongoe ba ga bone ba loea kgotsa ba utsoa. Ba ra mosimane ba batla ditshenyegelo tsa bone 'me ba di busedioe. Ha mosetsana a ne a seile le monna, o na a latioa 'me a heta a bidioa ka thupa e e tshabegang gore le ba bangoe ba tshabe. Ha moroetsana a na a

6. ithoele empa ea dikgora 'me a gana go bolela eo o mo ithoadisitseng o na a golegoa ka losika mo monoeneng oa letsogo 'me a gagamadioa thata gore a bolele gore ke mang. 'Me ha a santse a gana go bolela, a gokeleloe melamu e mebedi mo tlhogong. O mongoe ka ha morago o mongoe ka ha pele gore a utloe bothoko 'me a bolele. 'Me ha a sena go bolela batho bao ba duedisioa dikgomo di le shone. 'Me rra ngoana oa mosetsana a uele tse nne gotoe ena o na a disitseng. Ha moroetsana a sia le monna, empa a batlilee go ntshitsoe dikgomo, go duedisioa eo o mo x utsoileng 'me dikgomo tseeo di neca ba ba neng ba matlile 'me a seke a tlhole a monyala jaanong ka a nyetsoe ke eo o mo utsoileng. 'Me ha moroetsana a ka ithoadisioa ke monna eo o matlileng, o duedisioa kgomo gonne a tlodile molao. Empa ga go batloe ditshenyegelo. Ba ra mosimane ba tlaa rera gore jaanong ba tlaa nyala jaanong kgotsa ba tlaa nyala leng. Lenyalo le ne le diroa ha banyadi ba tlaa dula mmogo. 'Me ba dule koa ga bone mosimane leha e le koa ga bone monna. Lenyala le reroa ke batho botlhe ba ora mosimane le ba ra mosetsana ba kopane. Ba tshimolola ka go dila koa ga ra mosetsana le go kokoanya dipitsa dijana le dijelo, le go dira diaparo tse di ntle. Le go phutha dijo le dihutshane le dikgomo tse di tlhajoang le go laletsa ditsala tsa bone ka losika le ka botsala hela. Ba ra

MMM

/mosimane.....

- mosimane ba tle ba ee koa ga ra mosetsana 'me ba re jaanong re nyetse 'me re batla mosadi oa rona. Jaanong ha bogadi bo tllile go diroe mokete oa lenyalo. Monyadi ga se ena o buang go bua bo rragoe. Ha dikgomo di sa lekana go nyaloa hela 'me di ntshioe
7. morago. Gongoe go busedioe lenyalo morago 'me le seke le nyale 'me mosadi a nne koa ga bone. O dula gone ka nako e tele go hitlhela bogadi bo ntshioa jaanong a ba a tla isioa gae. Ha ba ra mosetsana ba gana dikgomo ke gore ga ba rate mosimane eo a nyala ngoana oa bone kgotsa ga ba rate ba ga gabo. 'Me ba seke ba tlhole ba nyala. Mosadi ha a isioa koa motsing oa gagoe, o isioa ke basadi hela ka molao oa setsoana. O apesioa kobo oa mokhutloana 'me a roele tlhoro ea phokoje a tsoele mosese oa matlalo a dipnuti ka molokong ja ga gabo. 'Me ha ba hitlha ba re: re tlisitse mosadi oa lona ke ee. Jaanong ba tlhabeloe nku e tona e ba amogeloang ka eona. Ngoetsi e ntsha ha e le koa ga matsala eona ga e tlhabeloe ke letsatsi e robetse. E tshoanetse go tsoga ka mahube 'me a hiela a apaea dijo, a ga metsi gore e re ha batho ba tsoga ba hitlhele a dirile ditiro tsa ntlo. Ngoetsi ga ea tshoanela go bua jaaka e rata le bo matsala eona. Ngoetsi e ntsha ga e e koa sakeng le gona ga ea tshoanela go dula diphate tsa matsala eona. Mashine o a anoa ka moo o ratang ka gone 'me ga a lacle, o a sieloa ke matsalagoe. Ngoetsi e bona ke batho, ga a kake a iphitlha gonne o a dira. Go tlo go nyaloa leha dikgomo di sa tsoa tsotlhe, 'me tse di ngoe di ntshioa mosadi ena a tselloe. Ha monna a nyadise moroa oa gagoe o laletsa ba ga gabo gore ba mo nyadise. 'Me rragoe a ntshe dikgomo. Borangoanagoe le bo ramogolagoe le malomagoe ba ntshe tse dingoe le bona. Betsoana ba ntsha bogadi
8. ka dikgomo le dinku. Ba ra mosetsana ha ba sena go amogela bogadi, go bidioa bo ra ngoanagoe le bo ramogolagoe le bo malomagoe ba tla go di bona. 'Me go ntshioe kgomo e neoe malomagoe, 'me go tlhajoa kgomo e e di tshilang madi. Dilo tsa bogadi ke tsa ga rragoe ngoana hela ga a di kgaogane le ope. 'Me le moroetsana ga a di neoe ka bo ntlha ga ngoe. Monyadi o tle a hioe dimpho ke ba ga gabo le ditsala tsa gagoe. 'Me le monyadi le ena o hioa ke ba ga gabo le ditsala tsa gagoe. Go tlo go tlhajoa dikgomo le dinku le

MMM

/dipudi.....

dipudi mo lenyalong. Rra mosimane le rra mosetsana ga ba ntshe dilo tse dintsi tse tlhajoang, 'me di ntshioa ke ditsala tsa bone ka ba ba nyadisa. Go tlo go tlhajoa dinku tse di mashome mabedi le dikgomo di le pedi. Baeti le ha e le bakupi ba hioa dijo tse di ntsi, ba hioa nama le dijo tse dingoe ba sieloa bojaloa. Batho, ba legae le bona ba ntse ba di ja. Empa lenyalo le tshoara ke bo ra ngoanajone kgotsa ra mogoloa k bona e seng mung oa mokete. Manyadi le monyadisa ba dula mo ntloeng le dikala tsa bone, 'me ga ba robale 'mogo. Ka lenyalo go a binoa diharantlhatlha le ditapa tsa mangole. Pina ngoe ea tsone ke e:-

Ke bonye bo ntshe ba oela mo khuting!

Ke bonye bo ntshe ba oela mo khuting!

Holele mashori, holele mashori,

Holele mashori.

9. E ngoe ea re:

Ba ra mosimane ba ja ditelele.

Ba ra mosetsana ba ja matlhanana,

Thina mashoboro shoboro,

Thina mashoboro shoboro,

Re tla rutoa ka shone.

Monyadi oa mosadi oa tlotloa ha a nyaloa. O a tlhoboboa ke ba ga gabo. Le gone ba matlela g ngaka gore e mo alahe. O tlhatlhebela koa ga bone. Banyadi ba tshimolola go go robala mmogo ha nyalo e haletse 'me go hitile matsatsi a le mararo. 'Me ha a isioa koa ga bone monna oa laioa gore a seka a tlabisa batho ditlhong ha a le koa motsing oa gagoe. 'Me ha a hitlha koa motsing go phuthoa batho ba ba tlileng go dumedisa ngoetsi e ntsha. 'Me a kaeloe ntlo ea gagoe jaanong.

10

Botshelo jwa motse le nyalano

Molao oa Betsoana ka ga nyalano e jana: Ha monna a nyetse mosadi, o a raea rragoe a re: mogogadiake. 'Me o tshoanetse go mo tlotla hela jaaka a tlotla rragoe eo a o mo taetseng. Ha a mo roma o tshoanetse go dira jaaka a mo reile. O tshoanetse go shogela mogogadie matlalo. 'Me mogogadie le ena o mo tshoara sentle hela jaaka ngoana oa gagoe. Empa le ha gole jalo o umolaisa

MMK

/tiro bobo.....

kgotsa a ba naea se se ratoang ke ena, 'me le bona ba ka mo direla se ba ratang go se mo direla. Empa ga ba tlamega. Malome oa mosadi ena ga a mo tlotle gone seane sa Betsoana sa re: setlogolo se thata koa ga gabo mogolo se nyela molapeng. 'Me o ntshetsa mosadi oa gagoe masori 'me a nee malomagoe. Ditsala tsa mosadi oa gagoe le tsone o di tsaea sentle. Bo ntsala a mosadi bone o tlhagana le bone jaaka ba tlhagana le mosadi oa gagoe. Ha mosadi a nyetsoe o tshoanetse go tlotla rragoe monna 'me le gona a seke a bua le ena jaaka a rata, o tshoanetse go mo ela tlhoko. Le gone o tshoanetse go mo tshaba le go mo aisimoga le go mo direla. Empa matsalagoe le ena o tshoanetse a sisimoga ngoetsi ea gagoe. Ngoetsi ga ea tshoanela go rola tuku ha ple ga matsalae ea monna. Ha ngoetsi e apeile e tshoanetse go tshola mogotsane oa ga rragoe monna. Rra monna ga a tshoanela go buisana le ngoetsi ka komano. Ngoetsi e tshoanetse go tshaba le go tlotla matsala eona oa mosadi gonne e le mmagoe. Molao oa gagoe ke go mo direla jaaka a tshoanetse. Ga a kake a araba mataalagoe le ha a mo omanyana kgotsa a ka moroga. Ngoetsi ha e araba matsala eona ea be e rogakane. Leha go ntse jalo, matsalagoe o mo tshoere jaaka e kete ga se ngoana oa gagoe. O mo dirisa thata o mo tshoara ka mokgoa o o botlhoko. Ha ngoetsi e sa tsoge ka mahube, motsalae o re o bobodu. Ngoetsi e tshoanetse go tsoga pele ga matsala eona. Molao oa ngoetsi ke gore e roalelele matsala eona le go mo gela metsi le go mo dilela. Leha a lemile o tshoanetse go ntsha dijo tse dingoe a di naea matsalagoe. Bo monnae monna ba basimane bone ga a ba tlotle thata ka Betsoana ba re ke banna ba gagoe. Bone o tshoanetse go ba tlhatsoetsa le go ba ela tlhoko ha ba tshoeree ke tlala. Bo mogoloe monna bona o tshoanetse go ba tshaba le go ba sisimoga le go ba direla maitseo gonne e le bo matsalagoe. 'Me le bone ba tshoanetse go mo tlotla le go mo direla maitseo. Ga baa tshoanela go tshoara diaparo tsa gagoe, le ena ga a tshoanela go baea diaparo tsa gagoe mo ponatshegong ea matlho a bone. Le diphate tsa gagoe ke moila ha ba ka di bona kgotsa ba ka di tshoara. Bo kgantsadia

12. monna oa gagoe ba ba botlana mogo ena le ba ba tonna ke bo mogokae. Ba banyenyane ga a ba sisimoge jaaka ba bagolo mo go

MMM

/mogatse.....

mogotse. Ba tshoanetse gore ba mo tshabe bone gonne e le mogolo
 oa bona. Gape ga ba kake ba busa jaska ba rata le ene. O tshoanetse
 go ba ela tlhoko jaska bo monnae. Ba ba tonna bone o na le gore
 a ba tshabe gonne ha se dire jalo o ka be a tlhoka maitseo. Ba ka
 nna ba mo roma ka moo ba ratang ka gone. Epa ha ba rata go ka
 laola jaska ba rata o ka nna a gana gonne a se be matsalagoe. Le
 bone ba tlamagile go mo thusa ha a na le tiro jaska le ana a
 tlamagile.

Monna le mosadi oa gagoe.

Monna o tshoanetse go ela mosadi oa gagoe tlhoko la gone a mo
 seka a mo garafanya a itae ha e le mosadi, a tshoanetse go mo reke-
 gela. O tshoanetse go mo rata ka moo a tshoanetseng go se direla
 ka gone la se o se tshoanelang go se dire. Ditshoanelo tsa monna
 mo mosading ka go mo itumedisa ka ha metsamang se gagoe le ditiro
 tsa gagoe. Ha monna a ka tsamama bosigo 'me mosadi a se itae koa
 o ilang gone, mosadi ga a itumela. Leha monna a se ela mosadi
 tlhoko koa diphateng, ga se tshoanelo. Monna o tshoanetse go dire
 ka ha molaong ea Setswana. Mosadi o tshoanetse go tshoane monna
 ka tshoanelo e a jaana: A mo direle dijo ka nako e e tshoanetseng,
 a mo tlhatsoetse a mo tshabe a mo tlotle e mmole. Mosadi o
 tshoanetse go utloa se se buioang ke monna oa gagoe, le go ela ntlo
 14. tlhoko. Maitseo a bone mo go ee mongoe le ee mongoe ke gore: ba
 utloane mo ditirong tsa bone le maitseo a bone. Se mosadi o se
 buang monna o tshoanetse go se utloa ka go itheetse. Ha monna e
 busa sale, mosadi o tshoanetse go go me utloa le go dire jaska a
 busa. Epa ha a se rata o tshoanetse go re ga a rata. Ha ba se
 utloane, kagisho ga a se mo go bone. Ha mosadi a dirile sengoe
 se se se aiamang, monna o tshoanetse go di emela tsotlhe. 'Me ha
 mosadi a dirile tiro x ngoe a kgole e e se batlegeng, go bolelelela
 ba ga gabo, 'me ke bone ba tla di emelang, ke bone ba tla duelang
 ha a duedisisa. Ha a sentse sengoe le ha e hapogile mo tsaleng
 ngoe, o tla emela ke ba ga gabo. Mosadi o tshoanetse go utloa se
 se buioang ke monna, epa gongoe o tla a seka a dumela ha a bone
 gore monna ga dire ka tshoanelo. Ha monna e rata go ananya selo
 ga a bolelelele mosadi. E, o ka moitsoe ha e le gore se mo taelong
 /ea mosadi.....

ea mosadi ka ntlha e ngoe. 'Me mosadi ena ga a kake a ananya sepe kgotsa go eta a sa dumeleloa ke monna oa gagoe. Le ha monna a dira papadi ga a e laole le mosadi. Ha tsaea loeto je le kgakala gong o tle a mo itsise kgotsa a ea letsholo. Mosadi ga a na thata ea go rua dikgomo di le mo taolong ea gagoe ha a na le monna oa gagoe oa ntlha, e se oa bobedi. Le ha e le dihutshane. Monna o tshoanetse go mo naea ntlo, diaparo, dijo, dijelo le ditshelo. Empa eona mosadi o ntse a e aga le ena le ha a sa e tlhomese. Dipolokelo di itireloa ke mosadi. Monna o kopana le mosadi oa gagoe ha a setse a mo nyetse. 'Me ha a na le ngoana ga a kopane

15. le ena ka metlha. Le gone ha ngoana a ise a hetse dikgoedi tse tharo ga a kake a kopana le ena. O kopana le ena gape ha a mo kgoisa. Gongoe mosadi o tle a gane go re monna a kopane le ena ha a anyisa kgotsa a sa itekanela ka mokgoa oa basadi. Monna o tle mo ntee, ha a sa mo utloe kgotsa a dira dilo "ka ke tla tsholoe eng" (boomo). Ha e le ditiro tsa ntlo mo monneng ga dio. Sa gagoe ke go soga matlalo hela le go roka dikobo le go roka ditlhako tsa basadi le bana. Monna ga a dire sepe kgotsa go thusa mosadi. E, dikgong tsone oa di roalela le ~~xxx~~ metse o tle a age ha mosadi a le esi hela kgotsa a bobola. Monna o aga ntlo gonne o tle a reme dikgotlhoano le ditlhomese le makotoana 'me a epele dikgotlhoano le makotoana gape a balele. O tlhomese ntlo 'me e ruleloe ke mosadi. Ditiro tsa mosadi tsa legae ke go lema, ga aga ntlo, go dira dijo, go dira dijana le dipitsa tsa letsopa le ditsoalo tsa gagoe le tsa bana. Ha monna le mosadi ba ka tlola melao e ea Setsoana, ba tle ba tshegoe ke batho kgotsa ba tsene mo marareng gonne ba tlaa dira tiro e e sa itumediseng ba bagolo mo go bone 'me ba sekisioe. Gonne ba senye ngoana ka go ithoala ga mosadi ngoana a sale monyenyanane. 'Me a hetoge serearea le serametla hela se ha a sa batleloe dingaka o tlaa shoa ruri. Ha mosadi o sa tsale bana o batleloa dingaka mme di meelee dipitsa 'me gongoe a belege gongoe a tlhole. 'Me ka go itsioe ha a sa itire a se ke a tlhaloe. Le ha a bonye a le esi hela le gone beleo dipitsa 'me a nne le ba bangoe gape. Empa ha a sa bone thari ga a kitla a tlhola a e bona. Le ha a ba bona mme ba shoa ba sale banyenyane, 't o isioa helong go

MMM

16/gongoe.....

s262

16. gongoe 'me a batleloe ngaka 'me ba tshela jaanong. Gongoe o na a rapelaloa badimeng koa legageng je go no gotoe badimo ba mo go lona 'me a bone thari kgotaa bana ba tshela. Gongoe ha bana ba baas shoa ba, go toe eo o tshagileng ka selo hela ga se motho, 'me a bidioe Selo-hela. Gongoe gotoe ga se motho ke khudu, 'me leina ja gagoe e nne Khudu. Jaanong gē bana ba gagoe ba tshela. Ha mosadi a aa belege go nyalea mosadi eo mongoe eo o tlaa tsalang bana. Ha e le gore mosadi ga a belege ka ntlha ea go hokola ga monna, go tle go batloe ngaka o o mok thatshatsang gore a nee mosadi bana. Ha monna a nyala mosadi eo mongoe ga a tle go dule bo among joa ea pelo gonne lo ena o ntee a le gone ga se gore o tlaa moleleka. O monyale hela koa go tla ratang ena gena kgotaa ba ga gabo. Mosadi eo o batloa ke ba ga gabo monna ba ra ba batla mosadi eo o tlaa tsalelang ngoana oa bone bana. 'Me go ntshioe dikgomo tsa bogadi. Tiro ea gagoe e ntse e le go dire ditiro tsa legae le ena, 'me la ena o na le ditshoanelo tsa gagoe hela jaaka eo mongoe. 'Me bana ba gagoe ke ba gagoe hela. Ha monna a le seaka, mosadi oa gagoe oa mo bolela 'me e isioe koa lekgotleng a duedisioe kgono gore a tshabe go dira boaka. Sa pele mosadi o bolelela ba ga gabo, 'me bone ba ise monna koa kgoaing gore a sekisioe. Gongoe mosadi o tle a tshale monna ka ntlha ea boaka monna hela. Ha mosadi a le seaka oa sekisioa kgotaa monna oa gagoe oa metsa. Gongoe mosadi oa seaka oa tshaloa, empa ga a bolae. Ha monna a tshoara monna eo mongoe le mosadi oa gagoe oa muelaea 'me a betse mosadi. Le gone ha monna a akahala le mosadi e sele, mosadi oa gagoe o tla a fete gore a lemoge sentle 'me ha a bonye
17. a kakanye. Ha monna a seo, 'me a hitshela mosadi oa gagoe a na le ngoana eo eang oa gagoe, o tle a itse ka go mmona ka sebopego. Ngoana oa monna o sole ga a gake. O tla a tshoane la rragoe hale. Monna oa tiro e o ntseng jana ga a na boitshoarele. Ha mosadi a ile a tsala ngoana oa monna e sale ka go tshokahala ga monna ka nako e telele kgotaa ka go hokola ga monna ga a a itshoareloe ka ga seipato see aa gagoe. Gonne le ha monna e ka nna kong dingoga di le tshano, o tshoanetse go dula jalo hela a se tsenye ope mo

MMM

/tlung.....

tlung. Le gone ha monna e hokola go tlo go bone batho ba ba tonna 'me ba dire maano a ba itseng ka go hokola ga monna. Ha monna a gana go mo robala le ena le gone o bolelela mmaagoe mogolo, 'me a itse bo budioa ke bo rragoe gore o na le eng ha a sa robale le mosadi, 'me ha a gana go mo dira jalo a bidioe ke banna gore a be a rats. Dilo tse dikgolo tse monna le mosadi ba tle ba kgopisane ka tsone ke ha monna kgotsa mosadi a sa tsamae ka tsela e e siameng. Ha mosadi a ganela monna ka dikobo ke ntoa e kgolo 'me a mo bolaisa mba. O tshoanetse go betsa mosadi ha a dira mashoa 'Me gongoe mosadi o tle a siele ga gabo ha monna a mmeleditse k . bobodu kgotsa go rogana le go bua bobo. 'Me ha e kare mosadi a tlogile ga hitlheloa o le ena o molato ha lekgotla le tlhatlhoba puo ea bone, oa omangoa 'me a busioe a isioe gae, 'me rragoe a mo setle ka thupa gore a latlhe mokgoa oo. 'Me ha go le molato monna o tle a duedisioe kgomo ke kgosi, 'me a duele bagogadi. Kgetse ea

18. monna le mosadi e tle e ee lekgotleng 'me e sekoe ke lekgotla. Basadi ba lehuha ba ntse ba nyaloa ka go tsaea bana ba motho ba le babedi kgotsa ba lekgotlha leha e le motse o le mongoe hela. Ha mosadi eo mongoe e le oa losika ja bogosi ke ena o nnang tlhogo ea basadi ba bangoe. Ha monna a nyetse lehuha, ga a kake a nyala mosadi oa madi a bogosi morago. 'Me mo kagong ea bona go laola eo eleng eo motonna mo go bone eo o nyetsoeng pele ka e le oa losika la bo monna eo. Ntsala motho ga a kake a nna mosadi eo mogolo le ha e le go laola basadi ba bangoe ha a nyetsoe morago. E, ha e le gore o nyetsoe pele ke gone o tla nnang eo mogolo. Ngoana oa kgosi ga a kake a nyaloa ke ngoa oa motho eo eseng oa bogosi. Leha monna mongoe a ka mo rata ga go thuse ka ba ga gabo mosetsana ba tlaa gana. 'Me ba ga gabo mosadi ga ba kake ba tloga mo maikaelelong a bone pele ga moradi oa bone. Ngoana oa kgosi o tshoanetse go nyaloa ke ngoana oa kgosi jaaka ena. Le gone ga a kake a nna mosadi eo monyenyanane ha e se go nna eo mogolo hela, ibile gape e nne oa ntlha. E, mosadi eo eleng ngoana oa kgosi e ntse e nna eo mogolo bela, 'me go nne go nyaloe ba bangoe. Basadi ba ga ba rate monna a ntse a nyala basadi ba bantsi, 'me go dira ena hela ka go rata ga gagoe. Le gone monna ga tlhotlhelatsoe ke

MMM

/ope go.....

s262

ope go nyala bana ba motho ba le babedi. Basadi ba lehuha ba ha monna oa bone dijo botlhe hela ka tsatsi je lengoe le je lengoe. 'Me o robala mo tlung ea eo mongoe le eo mongoe ka go tihomagana ga matsatsi. Masigo otlhe ga a robale mo tlung e le nngoe hela. Empa bogolo o robala koa ntlung ea mosadi eo mogolo. Basadi ba leheha batshoanetse go utloana. Le gone ba thusane. Ha eo mongoe a bobola eo mongoe a mo gele metsi a mo roalelele dikgong a mo apeele dijo. Empa ga ba ratae leha go ntse jalo, eo mongoe o eleletsa eo mongoe losho hela. 'Me ba omangoa leha ba dira jalo. Matlo a bone ga a kgatlagana gonne ba tla bolaana. Ga ba kgaogane dijo eo mongoe le eo mongoe neoa tsa gagoe gonne le masimo a bone a kgaogane. Ga ba je mmogo. Le bana k ga ba ele ba ba bangoe tlhoko.

20.

Dikgaoganyo tsa manyalo

Ha re ha mosadi a loea kgotsa a tihatse ba motse oa gagoe ka bobodu le ha e le ka bosilo le matlhapa, ka Setsoana ea ga etsho oa beleaedia 'me isioe ga gabo gotoe: Ngoana oa lona ke eo rona o re paletse ka mekgoa ea gagoe e e mashoe. Oa loea kgotsa oa rogana kgotsa o bobodu ebile oa utsoa. Ga go na gore a re ee kgoasing pele. Ha ba motse oa gagoe ba tenegile ga ba na gore a re ee lekgotleng. Empa monna le mosadi le bone ba ntse ba kgaogana ka bosil ha e le gore mosadi o dira dilo tse di mashoe thata. Lekgotleng go tla loa ha e le gore bataadi ga ba bone kgaogano e gore e tla jang. 'Me ke gone ba ra mosetsana ba tla dirang lekgotla 'me ba epela ba ga bone monna pitso. 'Me ha ba bona phoso mo moading go dumeleloe kgaogano ea bone. Mekgoa e megolo e e mashoe e e tlhaleloang mosadi ke go rotela diphateng, go dira boaka, boopa, bobodu, boloi, boatla le bosilo le go rogana le maaka mo motsing. 'Me ha mosadi a beleseditsoe, ba ga bone monna ga ba batle dikgomo tsa bone tsa bogadi gonne e le bone ba mo telekileng, 'me le bone ga ba duele sepe. Mosadi oa dikgomo ke legae ibile ke ena monna ha monna a seo. Leha monna a ka tsamaea a ea bojako ka dingoaga di le some, ga a kake a tlhala monna. O tshoanetse go dula go tsamaea monna a ba hitlha. Ha mosadi a ka

MMM

/tloga.....

tloga leha a ka tlhala gonne monna a seo ka nako ea dinyaga tse lesome, ga a bone bana ba gagoe le gone o tlogela dilo tsa ntlo ea gagoe hela tsotlhe ga a tsee sepe ha e se diaparo hela. Empa le ha gole jalo ba ga bone mosadi ba tshoanetse go musa le ha a 21. sa rate. Gonne ba ra mosimane ba tshoanetse go mo latela gore ba bone bo o tlogile kgotsa o tlhadile. 'Me ha ba hitlha koa ga gabo mosadi, ga ba nmotse sepe ena go tlaa bodioa ba ga gabo. 'Me go phuthioc batho ba legae gore ba motse gore molato ke eng; a o tlogile kgotsa o tlhadile. 'Me ha a re o tlogile, go budioe gore: a ba ga matsalago ba go shotla? A ga o je? O tlositsoe keng? O lelekilee ke mang? 'Me ha a sa bolele molato ope hela empa a nyatsa go kgoeloa ga monna hela, o teoa gotoe: tsaea thoto ea gago o tsamae! A o nteoa ke badimo a o ja monna ga o je dijo ma a boe. Gonne ha a gana ga ba mo he dijo o diroa molala hela gore a itse ha a sa dire sentle. Betsoana ba re: Ha mosadi a tloga kgotsa a tlhala gonne monna a seo, oa tuba. Ha ~~monna~~ ^{monna} a tlhadile mosadi 'me a gana go boea, o tlogela bana botlhe hela le dilo tsa ntlo. Ngoana eo o tlo mo tsaeang ke eo anyang hela. Empa ha a godile rragoe oa mo tsaea, gonne go ntshitsoe dikgomo tsa bogadi. Mosadi eo o tlhadileng monna otle a tsamae a iphotlhere hela a sa tsaea sepe sa dilo tsa lesaka gonne e le ena o tlhalang. Leha ~~monna~~ monna e le ena o tlhalang mosadi empa a sena molato o montsi gore o tla mo tlhala ka one. Oa duedisioa dikgomo tse shome. Empa bana bone oa ba tsaea gonne a nyetse ka dikgomo. Dikgomo tsa bogadi ke tsa bana. Ha monna a shule a sale montsha, mosadi o nna ka bohutsana jo bogolo, 'me a ce koa legaeng ja ga rragoe 'me a apesioe kobo e sele, 'me a boe a tle go tlhapisioa. O tshoanetse go itisa a seka a tsamaea le banna kgotsa a tsamaea jaaka a rata. Empa ga a na/gore o tla dula mo boitshubong. 'Me o a ntse a apare hela jaaka mosadi a tshoanetse go re a apare. Le gone a seke a dula le banna e le mosadi oa motlholagadi. 'Me o tshoanetse go dula ngoaga a ntse a apere kobo eeo a beotse moriri. 'Me ha ngoaga e hedile ke gone o tla di apolang 'me a apara tse di siameng. Jaanong a tseoe ke monnae mogatse a ee mogoloe sea ntlo. Go tlo go gopoloe gore ba kgaogantsoe ke losho.

MMM

/'Me ke.....

'Me ke gone ka moo o tseong ke monnae monna. Ha go shule mosadi, monnae o tsheanetse go ea seantlo sa ga mogoloe. 'Me ke molao oa Betsoana gore ha monna kgotsa mosadi a shule, monnae a ee ~~naga~~ mogoloe seantlo. 'Me ga e ntshedioe dikgomo jaa mogoloe, 'me ga gona go gana. Ha shoa a sena monnae, ke gone monna a ka nyalang mosadi o sele 'me a ntaha dikgomo hela jaaka a ne a nyala pele. Le gone ha monnae mosadi kgotsa monna a sa bolola, o tsheanetse go bolola pele a ise a nyalane. Le gone ha a sena monnae eo o tla nyalang ga se gore ba tla busa dikgomo tsa bogadi le gone ga gona gore go ka tlhakoloe motho eo mongoe mosadi ka ga moo hela. Ga go ka go ioa lekgotleng. Go tlo go ioe koe ga ra mosetsana 'me go toe re tllile go batla seantlo se se tlaa godisang bana ba ga mamogolo oa bone, 'me go dumeloe ha a le gone jaanong a isioe koa ntlung ea ga mogoloe e nne mosadi oa gagoe. 'Me ha go shule monna, go teoa monnae monna gotoe, o seka oa latlha bana ba ga mogoloo, 'me a itse gore gatoe a nyale mogatsa mogoloo. 'Me a teoe gotee le go dula le ene ke mogatse. Ga gona ngoana x eo o tle a gane go ea g seantlo. Leha a gana o isioa ke manganga hela 'me a dire jalo. 'Me o itsioe gore ke mosadi oa ntlo ea gagoe.

23. Ga gona dipuo tse dintsi ntsi tse di buioeng kgotsa go epa dipitso ha go na le eo e tla eang seantlo, kgotsa gore go tla gana batsadi. Ha monna a shoa a le mogolo thata, mosadi o itulela hela mo motsing oa gagoe e nne motlhologadi kgotsa o tla ea koa go ratang ena, 'me le ha a ka ea ga gabo ga go molato. Empa e tsheanetse go nna mo tlhokomelong ea ba motse oa gagoe e leng bo mogoloe le bo monnae monna oa gagoe. Ha a sa tsohala, o nna mo go monnae mogatse 'me a nna jaaka e kete ke mosadi oa gagoe. Empa hong go dira monna eo ha a rata. Gongoe motlholagadi o inyaleloa ke mongoe le mongoe hela eo o tla mo ratang, 'Me ha mosadi a gana go ka nyaloa ke mongoe oa ba ga bone monna oa gagoe, le gone ga go dire sepe empa a seke a tsee bana ba gagoe ba tseos ke bo ramogolo a bone le bo ra ngoana a bone. 'Me ha a nyaloa, o tsemaa a le esi hela. Empa ba ga bone ga ba kake ba mo tseaa 'me ba busa dikgomo. 'Me ha nyaloa ke mongoe oa ba ga bone monna, o dula mo tlung e monna o mo tlogetseng mo go eona le bana ba gagoe. 'Me ha monna eo o mo

/nyetseng.....

MM

nyetseng a sa rate a dula moo, ke gona o ka mo tsaeang 'me a tla go mmaea gaohi le ene. Empa ga e nne mosadi eo motonna e nna mosadi oa ka ha thoko hela. 'Me ba bangoe bone ba itse hela gore ke mogoloa bone gonne a na a nyetsoe ke mogoloa bone. 'Me bana ba gagoe ke bana ba ba toana mo go ba bangoe. 'Me bana ba gagoe le monna eo montsha eo ba nna ba nyenyane mo go ba gagoe le ba monna monnae. Empa go tlo go toe ga a tshoanela go nna le bana 24. le ena. 'Me ha a nna le bana le ena ke boaka gonne a na le mosadi. Ha motlhologadi a boela koa ga gabo o tlogela bana, 'me o tsaea hela ba banyenyane gore a ba godise le gone eo o anyang hela. 'Me ha a tsamaea le eo mongoe, o letleleloa ke ba ga bone monna. 'Me ha ngoana eo a godile, o boela koa ga bone rragoe. 'Me motlhologadi o tsaea dilo tsa gagoe. Ha motlhologadi eo a godile thata 'me go sena ba ga gabo bana ba, ke gore o tsamaeang ka eona eotlhe thoto le bana ba gagoe 'me a tsee dikgomo le dihutsane taotlhe hela 'me a ikgodisetse bana ba. 'Me ha mosadi a ile ga gabo 'me a ile a tsala bana gone, ke ba gagoe hela. 'Me ha a ka nyaloa, ga goa letleleloa gore mosadi eo mogolo oa motlhologadi a nyaloa ka dikgomo. Le gone bana ba e ntse e le bana ba monna oa ntsha hela. Bana ba monna oa bobedi oa gagoe ke ba ga mosadi eo gonne a godile. Empa e ntse e le ba monna eo. Bana ba monna oa pele ba ntse ba tsamaea le mmabone koa a nyetsoeng gone ha e le gore o setse a godile thata gase eo o tla tsholang a tsala bana. 'Me monna eo ga a kake a batla bana ba ba mosadi eo, le gone ga a kake a re o tla ba tlhokomela.